

Szakirodalmi figyelő

Összeállította: MOLNÁR V. Attila

E most induló új rovatban azokat a bel- és külhoni lapokban megjelent közleményeket ill. önálló köteteket ismertetjük röviden, melyek joggal tartanak számot a hazai flórát kutató és védeni szándékozó szaktársak figyelmére. Botanikai-termesztvédelmi irányultságú lapunk beállítottságából adódóan elsősorban a Magyarországon (is) előforduló veszélyeztetett, védelemre érdemes növényfajokkal kapcsolatos florisztikai-, chorológiai-, szaporodásbiológiai-, taxonómiai- és természetvédelmi publikációk ismertetését olvashatjuk itt. Célunk nem lehet a teljességre törekvés, csupán a figyelemfelhívás. E rovatban tesszük közzé a könyv- és folyóiratismertetőket is.

BARANEC, T. - ŘEHOŘEK, V. - SVODOBOVÁ, Z. - ULRYCH, L. (1994): Generative reproduction of *ephedra* (*Ephedra distachya* L.) in Slovakia. – *Biologia (Bratislava)* **49** (1): 65-67.

A csikófark legészakibb ismert populációi Szlovákiában élnek, itteni termőhelyei igen veszélyeztetettek, populációi sérülékenyek. Eredeti élőhelyén gyengén csírázik és az 1991-ben érlelt magokból fejlődő magoncok 1992-ben elpusztultak. Laboratóriumban ill. a nyitrai Botanikus Kertben, „ex situ” körülmények között magas csírázási arányt (82-90 %) és a magoncok gyors fejlődését tapasztalták. A faj kromoszámaszámára [$2n (4x) = 28$] vonatkozó korábbi adatokat megerősítették.

ŠTĚPÁNKOVÁ, J. (1995): *Myosotis sicula* new to Hungary. – *Preslia (Praha)* **66** (3): 255-259.

A *Myosotis sicula* Gussone egy 1842-ben Szicília szigetéről leírt, a *Palustres* szekcióba tartozó nefelejcs-faj. Polgár 1939-ben Kiskundorozsma mellett (Fehértó) és 1942-ben Sándorfalva mellett gyűjtött *Myosotis*-példányait (a MTM Növénytárának herbáriumában) a szerző *M. sicula*-ként revidálta, mely faj előfordulását korábban az országból még nem közölték. A publikáció közli a faj leírását (a Magyarországon gyűjtött példányok alapján) és a *M. palustris-caespitosa* alakkör „kelet-mediterrán” fajainak határozókulcsát is.

HENDRYCH, R. (1995): *Trifolium sarosiense* in Ungarn, Rumänien und Jugoslawien. – *Preslia (Praha)* (1994) **66** (4): 305-321.

A *Trifolium sarosiense* Hazslinszky a Kárpátok szubendemikus növényfaja [nálunk általában *Trifolium medium* subsp. *sarosiense* (Hazsl.) Simk. néven tartják számon]. A publikációban rendkívüli alaposággal összesítette a szerző az előfordulási adatokat tizenegy különböző herbárium anyagának revíziója ill. az irodalmi adatok (köztük sok magyar forrás) alapján. Magyarországon a következő területeken fordul elő a faj: Visegrádi-hegység, Gödöllői dombvidék, Börzsöny, Cserhát, Karancs, Észak-Borsodi Karszt, Zempléni-hegység ill. gyakori a Bükkben és a Mátrában. (Kalocsa és Szarvas melletti korábbi adatai kétesek.)

MARHOLD, K. (1995): Taxonomy of the genus *Cardamine* L. (Cruciferae) in the Carpathians and Pannonia II. *Cardamine amara* L. – *Folia Geobotanica & Phytotaxonomica* **30** (1): 63-80.



A sokváltozós morfometriai módszerekkel vizsgált *Cardamine amara* alakkör két alfaja: a laterális virágzatokkal rendelkező, legfeljebb ritkán szőrös szárú subsp. *amara* ill. az erőteljesebb, szőrös szárú subsp. *opicii* (J. Presl. & C. Presl.) Čelak. Magyarországról csak a törzsalfaj ismert. A publikáció e két taxon szinonimikáját, alakitani leírását, ábráit, elterjedési adatait, ökológiai viszonyait mutatja be.

A *Cardamine amara* subsp. *amara* előfordulása Magyarországon, herbáriumi adatok alapján, MARHOLD (1995) nyomán.

NOVÁKOVÁ, J. (1996): Seed production and germination in *Agrostemma githago*. – *Preslia* **66** (3): 265-272.

Közép-Csehországban élő *Agrostemma*-állományok reproductív sajátosságait elemezték. Kertben sokkal erőteljesebb növekedésű, nagyobb maghozamú a konkoly, mint eredeti élőhelyein. A termésenkénti magszám és a százmag-tömeg egyaránt szignifikánsan alacsonyabb volt az őszi búzavetésben élő növények esetében (átlag: 22.23

db/termés ill. 1.07 gr.) mint a rozsvetésben (átlag: 26.19 db/termés ill. 1.28 gramm). A frissen aratott magvak 90,75 %-a csírázott a kultúrába vett állományban, 86,38 %-a a rozsvetésből származó magvaknak és 75,5 %-a a búzatábláról származó magvaknak. Az *Agrostemma* aratás után rögtön vetett csíráképes magjainak 95-98 %-a (azaz a magvak 73-86 %-a) 4 napon belül csírázott. A rozsvetésből származó 1 éves konkoly-magok csíráképesége nem csökkent, de a csírázásuk jobban elhúzódott. A 3 éves magvaknak 84,50 %-a csírázott ki, 55,0 %-uk 4 napon belül, 70,0 %-uk 7 napon belül.

MILBERG, P. - BERTILSSON, A. (1997): What determines seed set in *Dracocephalum ruschiana* L. an endangered grassland plant? – *Flora (Jena)* **192**: 361-367.

A *Dracocephalum ruschiana* (sic!) poszméh-megporzáshoz alkalmazkodott, hosszú életidejű, Svédországban (is) veszélyeztetett faj. 20 svédországi populációban (egyedszámuk 1 és kb. 450 példány között változott) vizsgálták a maghozam, a megtermékenyülési arány összefüggését a populáció nagyságával, izoláltságával, a vegetáció fajgazdagságával, a pollinátorok látogatásának gyakoriságával és egyéb tényezőkkel. A faj virágainak megporzójaként 17 példány *Bombus terrestris*-t, 7 *B. lapidarius*-t, 1 *B. pascorum*-ot és 1 *P. hypnorum*-ot gyűjtöttek be. A 20 vizsgált populáció közül 14 élőhelyen észleltek poszméheket, 13 helyen pedig viráglátogatást. A virágok megtermékenyülési aránya a természetes populációkban 3 % és 40 % között változik. A megporzók kizárásával a virágok megtermékenyülési aránya 1994-ben 11,0 %-ról 3,1 %-ra, 1995-ben 33,3 %-ról 1,2 %-ra esett vissza, a faj megporzók hiányában, önmegtermékenyítéssel igen kevés magot hoz.

PRIDGEON, A. M. - BATEMAN, R. M. - COX, A. V. - HAPEMAN, J. R. - CHASE, M. (1997): Phylogenetics of subtribe Orchidinae (Orchidoideae, Orchidaceae) based on nuclear ITS sequences. 1. Intergeneric relationship and polyphyly of *Orchis* sensu lato. - *Linleyana* **12** (2): 89-109.;

BATEMAN, R. M. - PRIDGEON, A. M. - CHASE, M. (1997): Phylogenetics of subtribe Orchidinae (Orchidoideae, Orchidaceae) based on nuclear ITS sequences. 2. Infrageneric relationships and reclassification to achieve monophyly of *Orchis* sensu stricto. - *Linleyana* **12** (3): 113-141.

A kosborfélék (*Orchidaceae*) családjának *Orchidinae* szubtribuszába tartozó 88 orchidea-taxon riboszomális DNS-ének ITS szakasz-szekvenciáját vizsgálták. A kutatás számos érdekes eredményt adott, például az *Orchis* nemzetség (sensu lato) különböző leszármazású növényeket foglal magába. Az *Orchis militaris* (mint a nemzetség típusfaja) és rokonai alkotják az *Orchis* nemzetséget (sensu stricto) - ide tartozik még az „*Aceras*” *anthropophorum* is. Az „*Orchis*” *ustulata* és rokonai valójában a *Neotinea* nemzetségbe tartoznak, az „*Orchis*” *morio* és rokonai pedig az *Anacamptis pyramidalis*-szal közös eredetűek, közös nemzetséget alkotnak. A *Dactylorhiza* genus a vizsgálatok szerint monofiletikus, ide tartozik még a „*Coeloglossum*” *viride* is. Az *Ophrys*, a *Himantoglossum* nemzetségek szintén monofiletikusak. Az új eredmények nem indokolták a *Nigritella* nemzetség leválasztását a *Gymnadenia*-ról.

Orchis genus s. str. [2n = 42] közép-európai fajai:	<i>Orchis anthropophora</i> (L.) All. Basion.: <i>Aceras anthropophora</i> L.	<i>Orchis mascula</i> subsp. <i>signifera</i> (Vest) Soó
<u><i>Orchis militaris</i> alszekció</u>	<u><i>Orchis mascula</i> alszekció</u>	<i>Orchis pallens</i> L.
<i>Orchis militaris</i> L.	<i>Orchis mascula</i> (L.) L. (alfajai: <i>mascula</i> , <i>olbiensis</i> , <i>pinetorum</i> , <i>hispanica</i> , <i>scopolorum</i>)	<u><i>Orchis anatolica</i> alszekció</u> (nincs közép-európai faj)
<i>Orchis purpurea</i> Huds.		
<i>Orchis simia</i> Lam.		
<i>Orchis italica</i> Poir.		

A vizsgált más közép-európai fajok nevezéktana az új eredmények tükrében a következőképpen alakul:

Dactylorhiza genus	Chase. Basionym: <i>Orchis elegans</i> Heuffel.	<i>Neotinea tridentata</i> (Scop.) Bateman, Pridgeon & Chase.
<i>Dactylorhiza viridis</i> (L.) Bateman, Pridgeon & Chase. Basionym: <i>Satyrium viride</i> L. Syn.: <i>Coeloglossum viride</i> (L.) Hartm.	<u><i>Anacamptis coriophora</i> alszekció</u> <i>Anacamptis coriophora</i> (L.) Bateman, Pridgeon & Chase.	Basionym: <i>Orchis tridentata</i> Scop. (Alfajai: <i>commutata</i> , <i>conica</i>) <i>Neotinea ustulata</i> (L.) Bateman, Pridgeon & Chase. Basionym: <i>Orchis ustulata</i> L.
Anacamptis genus [2n = (32-) 36] <u><i>Anacamptis laxiflora</i> alszekció</u>	Basionym: <i>Orchis coriophora</i> L. <i>Anacamptis papilionacea</i> (L.) Bateman, Pridgeon & Chase.	Gymnadenia genus <i>Gymnadenia rubra</i> Wettst. Syn.: <i>Nigritella rubra</i> (Wettst.) K. Richt.
<i>Anacamptis laxiflora</i> (Lam.) Bateman, Pridgeon & Chase. Basionym: <i>Orchis laxiflora</i> Lam.	<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	<i>Gymnadenia nigra</i> (L.) Rchb. f. Syn.: <i>Nigritella nigra</i> (L.) Rchb.
<i>Anacamptis palustris</i> (Jacq.) Bateman, Pridgeon & Chase. Basionym: <i>Orchis palustris</i> Jacq.	<u><i>Anacamptis morio</i> alszekció</u> <i>Anacamptis morio</i> (L.) Bateman, Pridgeon & Chase. Basionym: <i>Orchis morio</i> L.	
<i>Anacamptis palustris</i> subsp. <i>elegans</i> (Heuffel.) Bateman, Pridgeon &	Neotinea genus [2n = 42]	

KMETOVÁ, E. (1979): *Dianthus seguieri* agg. a *Dianthus collinus* agg. v ČSSR. (*Dianthus seguieri* agg. und *Dianthus collinus* agg. in der Tschechoslowakei.) – Acta Botanica Slovaca Academiae Scientiarum Slovacae, Series A (Taxonomica - Geobotanica) 5: 119-151.

DOSTÁL (1968) a *Dianthus seguieri* Vill. 3 alfaját különbözteti meg: subsp. *silvaticus* (Hoppe) Hegi; subsp. *collinus* (W. et K.) Hegi ill. subsp. *glabriusculus* (Borb.) Herm. TUTIN (1964) viszont faji szinten különbözteti meg a *D. seguieri*-t és a *D. collinus*-t, utóbbinak pedig két alfaját (*collinus*, *glabriusculus*) ismerteti. A(z egykori) Csehszlovákia területén az alakkörbe tartozó szegfűvek közül a *D. seguieri* subsp. *glaber* és a *D. collinus* két alfaja fordul elő. Előző egységes megjelenésű és jól megkülönböztethető a másik két alaktól, melyek azonban nagyon változékonyak. A szerző a „csehszlovák” állományokat vizsgálta kariológiai, morfológiai (vegetatív szervek, pollen, stb.), növényföldrajzi, társulástani és ökológiai szempontból. Munkájának eredményeként határozókulcsot is közöl a három alakról.

KMETOVÁ, E. (1979): Zaujímavá populácia druhu *Dianthus serotinus* Waldst. et Kit. na Záhorskej nízine. (Zur Interessanten Population der Art *Dianthus serotinus* Waldst. et Kit. in der Tiefebene Záhorská Nízina.) – Acta Botanica Slovaca Academiae Scientiarum Slovacae, Series A (Taxonomica - Geobotanica) 6: 114-120.

A szerző a kései szegfű egy fehér és egy rózsásvörös (!) virágszínű állományát hasonlította össze. A két állomány a morfológiai jeleik többségét és kromoszómaszámát tekintve azonos volt. Különböztek egymástól azonban például a szár elágazását, az epidermisz-sejteket és a levélszél trichómáinak alakját ill. a virággörselemek méretét illetően. Ennek ellenére a szokatlan virágszínű állomány eredetére nézve a más szegfű-fajokkal történt hibridizációt a szerző nem tartja valószínűnek.

Megjelent a **TILIA V.** kötete. (Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar Növénytan Tanszék, Sopron 1997. Szerkesztette: SZMORAD Ferenc). A kötet tartalma:

- LŐKÓS L. - TÓTH Z. - BALOGH L.: A Kőszegi-hegység zuzmóflárája (7-93.)
 PURGER Z. - BALOGH L. - PAPP B. - RAJCSY M. - SZMORAD F.: A Kőszegi-hegység mohafárája (94-270.)
 SZÖVÉNYI P. (1997): A Kőszegi tőzegmohás lápok. (272-312.)
 KIRÁLY G. (1997): A Kőszegi-hegység növényföldrajzi viszonyai. (313-321.)
 KIRÁLY G. (1997): A Kőszegi-hegység flóra- és vegetációváltozásai az elmúlt 150 évben (322-353.)
 SZMORAD F.: A Kőszegi-hegység újabb botanikai bibliográfiája. (354-358.)

A TILIA III. száma [KIRÁLY G. (1996): A Kőszegi-hegység edényes flórája] az újrainduló magyar flórakutatás történetének első modern, regionális flóraműve volt. A TILIA V. kötetének megjelenésével a Kőszegi-hegység területén a 80-as években BARTHA Dénes és munkatársai által megkezdett flóra- és vegetációkutatás eredményeinek szinté-zise látott napvilágot. Reméljük, hogy az ország többi tájegységén is megindul a hasonló szellemű és jellegű terepi kutatás, szakirodalmi és herbáriumi adatgyűjtés ill. a már megkezdett ilyen munkák mielőbb megjelennek.

Megjelent a **Természetvédelmi Közlemények** 5-6. évfolyama. (Magyar Biológiai Társaság, Bp. 1997). A lap (legalább részben) botanikai vonatkozású közleményei:

- MARGÓCZI K. - BÁLDI A. - DÉVAI GY. - HORVÁTH F.: A természetvédelmi ökológia kutatási prioritásai (5-16.)
 CSONTOS P.: A magbank-ökológia alapjai: definíciók és mintavételi kérdések (17-26.)
 CSONTOS P.: Az allelopátia kutatásának hazai eredményei (27-40.) továbbá:

HULJÁK P.: A vörös áfonya (*Vaccinium vitis-idaea* L.) hazai előfordulása és védelmének lehetőségei. – Természetvédelmi Közlemények 5-6: 41-53.

A vörös áfonya mintegy félszáz populációja vált ismertté eddig hazánk 5 különböző tájegységében. A közleményben a populációk és élőhelyeik ismertetése és összehasonlítása mellett a különböző veszélyeztető tényezők és a növény aktív védelmének lehetőségei kerülnek bemutatásra. A publikációban megtalálható a faj magyarországi előfordulási ponttérképe (irodalmi és herbáriumi adatok alapján) a közép-európai flóratérképezés rendszerében.

MOLNÁR Zs. - HORVÁTH F. - LITKEY Zs. - WALKOVSKY A.: A Duna-Tisza közti kőrises égerlápok története és mai állapota. – Természetvédelmi Közlemények 5-6: 55-77.

A szerzők Boros Ádám és Jarané Komlódi Magda nyomdokain haladva 1994 nyarán florisztikailag és cönológiailag felmérték a Duna-Tisza közti kőrises égerlápok állományait. Céljuk a láperdők állapotának felmérése, kiszáradásuk történetének vizsgálata volt. A szerzők megállapítják, hogy történeti florisztikai és cönológiai adatok néhány évtizedes léptékű vegetációtörténetek rekonstruálására csak korlátozottan alkalmasak. A közlemény több új florisztika adatot tartalmaz. Ugyanakkor a *Sium sisaroides*-ot négy korábbi lelőhelyén a tudatos keresés ellenére sem sikerült fellelni.